

ارزیابی فضاهای گردشگری شهر یزد با تأکید بر بحران‌های گردشگری

سعیده مؤیدفر^۱- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه میبد، میبد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۷/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۱/۲۱

چکیده

گردشگری پدیده‌ای نوین، به عنوان یکی از فرایندهای تولیدکننده فضا، از مختصات بنیادین جوامع شهری است که نسبت به بحران‌های مختلف بسیار آسیب‌پذیر است. فضاهای گردشگری شهری به عنوان زیرمجموعه‌ای از فضاهای شهری و مرتبط با گردشگران در برابر بحران‌های انسانی و طبیعی بسیار حساس هستند. با توجه به جاذبه‌های گردشگری فراوان در ایران و همچنین در شهرهای سنتی مانند یزد، توجه به بحث امنیت کالبدی فضاهای گردشگری و همچنین امنیت گردشگران ضروری به نظر می‌رسد. این در حالی است که با توجه به قرار گرفتن شهر یزد در زمرة شهرهای جهانی دنیا و استقبال بیشتر گردشگران، نیاز به برنامه‌ریزی‌های جامعی جهت مقابله با بحران‌های احتمالی در این مکان‌ها بیشتر احساس می‌شود. این پژوهش توصیفی- تحلیلی و ازنظر هدف کاربردی است که در آن با بهره‌گیری از مطالعات کتابخانه‌ای، معیارهای مرتبط با بحران‌خیزی فضاهای گردشگری استخراج و با نظر کارشناسان، بومی‌شده که شامل معیارهای مکان‌یابی، ویژگی‌های کالبدی، تأسیسات و نیروی انسانی بوده است. جامعه آماری تحقیق شامل متخصصان و کارشناسان سازمان‌های مرتبط با تحقیق بوده که با توجه به نامشخص بودن دقیق تعداد کارشناسان، از نمونه‌گیری تصادفی قابل دسترس استفاده گردیده است. برای تحلیل سوالات تحقیق از مدل‌های AHP و پرموته، استفاده شده که نتایج حاکی از آن است که از بین معیارهای مکان‌یابی نقش اول را در جهت مقابله با بحران دارد و از بین فضاهای عناصر خدماتی گردشگری مانند پارک‌ها و فضاهای سبز در رتبه اول و فضاهای مذهبی و تجاری در رتبه‌های بعدی ازنظر وضعیت مناسب در مقابل بحران‌ها قرار دارند. بر همین مبنای راهکارهای ساماندهی و تجهیز محورهای گردشگری و فضاهای شاخص گردشگری در محدوده بافت قدیم در جهت ارتقاء امنیت کالبدی- انسانی و ارتقاء جنبه‌های زیبایی‌شناسی این فضاهای پیشنهاد می‌گردد.

واژگان کلیدی: فضاهای گردشگری، امنیت، بحران گردشگری، بزرگ‌تاریخی، شهر یزد.

مقدمه

گردشگری یک پدیده شهری است، بهویژه شکل انبوه آن که امروزه دیده می‌شود، عمدتاً برخاسته از شهرها هستند. شهرها به دلیل قدمت تاریخی و این که خود به عنوان حافظهٔ تاریخی بشریت محسوب می‌شوند، مقصد مهمی برای گردشگران به شمار می‌آیند. گذشته از آن پویش‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، هنری و سیاسی که در شهرها وجود دارند، پیوسته عامل کشاندن مردم به شهرها شده و طی یک روند تکاملی به گردشگری شهری منجر شده است. پس شهرهای تاریخی از دو جهت یکی به عنوان خاستگاه عمدہ و اصلی جریان‌های گردشگری و از طرف دیگر به دلیل داشتن انواع جاذبه‌ها به عنوان یکی از سرمایه‌های کنونی در جهت رونق اقتصادی محسوب می‌شوند (موحد، ۱۳۸۲: ۴۰). مقولهٔ فضا و تحلیل فضایی نواحی گردشگری به عنوان چارچوب و زیربنایی برای کنش‌های مربوط به گردشگری بسیار مهم است. فضای مناسب گردشگری در تولید و بازتولید منطقه‌ای و ناحیه‌ای و کنش‌های آن بر اقتصاد و توسعهٔ فرهنگی تأثیرگذار است. برای درک بهتر فضا، فرآیندهای سازنده آن از بعد فیزیکی شامل زیرساخت‌ها و خدمات توریستی شامل (هتل‌ها، رستوران‌ها، فروشگاه‌ها و...)، مکان‌های مورد بازدید (آثار تاریخی، تفریحی، سینما، تئاتر، موزه‌ها، مکان‌های مذهبی و...) و بعد اجتماعی و ویژگی‌های فرهنگی و رفتاری منطقه بسیار اهمیت دارد (شماعی و موسی وند، ۱۳۹۰: ۲۶). ساختار فضایی گردشگری، جدای از ساختار فضایی شهر نیست؛ اما به نسبت ساختار فضایی شهر کوچک‌تر و محدود‌تر است. ساختار فضایی گردشگری محصول فرآیندهای فضایی است که در آن فضا به وسیلهٔ فرآیندهای اجتماعی، اقتصادی و طبیعی سازمان می‌یابد (مؤیدفر، ۱۳۹۳: ۴۳). عمدت بحث‌های مرتبط با گردشگری در چند دهه اخیر در شاخه‌های مختلفی مانند مدیریت گردشگری، گردشگری پایدار، گردشگری شهری، گردشگری طبیعت، گردشگری روستایی و... متتمرکز بوده است (Pforr & Hosie, 2008: 251)؛ ولی با توجه به اینکه در جوامع کنونی، بحران‌های مختلف امری اجتناب‌ناپذیر بوده و هم به صورت بحران‌های طبیعی (سیل، زلزله و...) و هم به صورت بحران‌های انسانی (تروریسم، جنگ، آشوب و...) می‌تواند در جوامع مقصود گردشگری خود را نشان دهد، باعث جهت‌گیری مطالعات جدید در این زمینه شده است. از آنجاکه گردشگران به امنیت مقصود توجه خاصی دارند، بسیاری از مطالعات در زمینهٔ بحران‌های گردشگری تا حدود زیادی با امنیت گردشگران ارتباط دارد، به‌گونه‌ای که امروزه امنیت به عنوان مهم‌ترین و زیربنایی‌ترین اصل در تدوین استراتژی توسعه گردشگری در جهان به شمار می‌آید. همچنین فضاهای گردشگری شهری به عنوان نقاط جاذب برای گردشگران، در برابر بحران‌های انسانی و طبیعی بسیار آسیب‌پذیر هستند که برنامه‌ریزی برای خدمات و تسهیلات فضاهای گذران اوقات فراغت و گردشگری و مدیریت آن‌ها به خصوص در موقع بحران در میزان اثربخشی آن‌ها تأثیر به سزایی دارد. توجه به توزیع میزان آسیب‌پذیری و خطرات انسانی و طبیعی در فضاهای گردشگری شهری، یکی از راهکارهای بسیار مهمی است که می‌تواند به تأمین امنیت بهینه گردشگران کمک نماید.

شهر بیزد دارای آثار تاریخی، فرهنگی و معماری خشت خام بوده و به این دلیل جایگاه ویژه‌ای در جذب گردشگر دارد. یکی از مهم‌ترین عواملی که رونق و توسعه گردشگری شهر بیزد درگرو آن است، امنیت گردشگران و مطلوب بودن فضاهای گردشگری است. از آنجاکه عمدت فضاهای گردشگری این شهر در بافت تاریخی قرار گرفته و با توجه به آسیب‌پذیری بالای آن‌ها و مقاومت کم مصالح و ناسازگاری با شبکه حمل و نقل شهری و از طرف دیگر قرارگیری شهر بیزد در پهنه گسل دهشیبر- بافق و احتمال وقوع بحران‌های طبیعی، اهمیت توجه به مقولهٔ بحران در این فضاهای ضروری‌تر می‌سازد. واضح است که عدم توجه به این موارد علاوه بر نابودی فضاهای گردشگری موجود در این بافت، خسارات جانی و مالی فراوانی را به همراه دارد و باعث عدم احساس امنیت برای گردشگران می‌گردد. شناخت فضاهای گردشگری از نظر میزان آسیب‌پذیری با توجه به معیارهای مهم در امر بحران خیزی و اولویت‌بندی آن‌ها می‌تواند ضمن ارتقاء امنیت کالبدی این فضاهای تأثیر به سزایی در جهت اتخاذ تصمیمات صحیح در امر برنامه‌ریزی و تعیین استراتژی

مناسب داشته باشد و با جذب بیشتر گردشگران، باعث رونق اقتصادی بیشتر در این شهر گردد. در این راستا این پژوهش بر آن است که به سؤالات زیر پاسخ گوید:

- ❖ بر اساس چه معیارهایی می‌توان فضاهای گردشگری شهر یزد را در مقابل بحران، ارزش‌گذاری نمود؟
- ❖ اولویت‌بندی فضاهای گردشگری شهر یزد در بروزهای تاریخی نسبت به بحران‌های طبیعی و انسانی به چه صورت هست و راهبردهای مؤثر در این زمینه کدام‌اند؟

این در حالی است که پاسخ و آمادگی صنعت گردشگری به بحران، یک موضع و دغدغه قدیمی (با سابقه طولانی) برای دانشمندان حوزه گردشگری بوده که مطالعاتی را نیز به خود اختصاص داده است؛ ولی در بسیاری از موارد در ادبیات تحقیق از واژه‌های معادل برای بحران کمک گرفته می‌شود که شامل فاجعه، حادثه منفی، هرج و مرج، آسیب‌پذیری، ایمنی و امنیت می‌باشد که با در نظر گرفتن این نوع، کاملاً مشخص است که بحران گردشگری در مطالعات به صورت خاص نتوانسته خود را نشان دهد (Pforr & Hosie, 2008:251). تعدادی از مهم‌ترین پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه عبارت‌اند از:

سوننبرگ و وُهل¹ معتقدند که با توجه به ارزش‌های اقتصادی هنگفت گردشگری در عصر حاضر، تأثیرات منفی بحران‌ها در این زمینه بسیار شدیدتر از گذشته بوده و حساسیت زیادتری نیز برای مدیریت بحران در این بخش پدید آمده است؛ بنابراین، تقاضای مبرم به ارائه استراتژی در این زمینه که چگونه برای مقابله با بحران در صنعت گردشگری اقدام کنیم وجود دارد. درنتیجه اغلب بحران‌های بخش گردشگری چه در داخل (برونزا) و یا در خارج (برونزا) در مقیاس‌های خرد و کلان می‌توانند تأثیرات قابل توجهی در گردشگری، خارج از کنترل مدیران و مجریان داشته باشند که استفاده از الگوهای خاص برای مقابله با بحران در هر سطحی لازم و ضروری می‌باشد (Sonnenberg & Wöhler, 2004: 120).

سواسمارز² در مقاله‌ای تحت عنوان «مدیریت بحران، گردشگری و پایداری» معتقد است که بحران‌های گردشگری، ممکن است نه تنها برای اقتصاد ملی بلکه معیشت بسیاری از افراد را در مقصد، مورد تهدید قرار دهد، بر همین مبنای نقش شاخص‌های بحران در توسعه گردشگری پایدار را موردنرسی قرار داده و به این نتیجه رسیده است که نظارت بر شاخص‌های بحران می‌تواند شانس حفاظت از گردشگری را در هر فضا به نفع همه ذینفعان افزایش دهد که در این نتیجه‌گیری مصاحبه از مردم مالزی و نمایندگان بخش‌های خصوصی دخیل در این امر، بسیار مؤثر بوده است (Sausmarez, 2009: 56).

هوی³ در پژوهشی تحت عنوان «مطالعه شبکه‌های عصبی مصنوعی در ارزیابی بحران گردشگری» معتقد است که در حال حاضر محققان با توجه به قضاوت‌های ذهنی به ارزیابی بحران گردشگری می‌پردازند که با توجه به ویژگی‌های خاص این بحران‌ها، ارزیابی دقیقی نخواهد بود. درنتیجه با اتخاذ روش جدید ترکیب منطق فازی و استفاده از الگوریتم‌های شبکه‌ای به این تحلیل اقدام کرده است که این مدل در پردازش اطلاعات مبهم و عدم قطعیت آن‌ها بسیار می‌تواند مضر ثمر باشد (Hui, 2009:139).

تسای و چن⁴ در پژوهشی تحت عنوان «ایجاد مدل ارزیابی بحران در صنعت گردشگری» معتقدند که تمرکز امکانات گردشگری که منجر به تجمع تعداد زیادی از گردشگران، در فضاهای گردشگری تایوان می‌شود، می‌تواند مردم را در

1 . Sonnenberg & Wöhler

2 . Sausmarez

3 . Hui

4 . Tsai & Chen

عرض خطر بیشتری قرار دهد. با توجه به آنکه بسیاری از مدل‌های موجود برای ارزیابی میزان خطر بحران، احتیاج به زمان زیاد و هزینه بالایی دارد در این مقاله یک مدل ارزیابی مناسب جهت شناخت بحران در فضاهای گردشگری پیشنهاد می‌شود (Tsai & Chen, 2011:32).

زانگ^۱ و همکاران در پژوهشی تحت عنوان «مدیریت بحران مقاصد گردشگری با تأکید بر چرخه عمر بحران» معتقدند که هرگونه تهدید برای امنیت گردشگران باعث کاهش فعالیت این صنعت نه تنها برای یک موقعیت خاص بلکه برای نواحی همسایه و کشورهای دیگر نیز می‌شود. در این تحقیق برای بحران گردشگری چرخه عمر سه مرحله‌ای طراحی شده و مراحل و مشخصات هر مرحله مورد تحلیل قرار می‌گیرد. بر این اساس پیشنهادهایی همچون مدیریت سیستم هشداردهنده در مرحله آمادگی، مدیریت پاسخ و کاهش در مرحله حاد و مزمون و مدیریت دوره نقاوت در مرحله بعد از بحران پیشنهاد می‌شود (Zhang et al, 2011:67).

لیو و پرات^۲ در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌پذیری و انعطاف‌پذیری گردشگری در برابر تروریسم» بیان می‌دارند که امنیت شخصی نگرانی عمده گردشگران است که در این تحقیق ارتباط بین گردشگری و بحران تروریسم در ۹۵ کشور گردشگر پذیر در قالب مدل‌های جهانی تقاضای گردشگری بررسی شده که به این نتیجه رسیده‌اند که بعد از عامل درآمد در این تقاضا، اثرات طولانی مدت تروریسم بر گردشگری بین‌المللی ناچیز است و اثرات کوتاه‌مدت نیز به با توجه به مدل‌های سری زمانی در مقاصد مختلف بسته به عواملی همچون ثبات سیاسی، سطوح درآمدی و کثرت گردشگری دارای تنوع زیادی است (Liu & Pratt, 2017:404).

عمده پژوهش‌های داخلی انجام شده در ایران، در زمینه امنیت و ایمنی گردشگران و فضاهای گردشگری بوده و در زمینه بحث موردنظر، مطالعات اندکی صورت گرفته است. چنانکه صیدایی و هدایتی مقدم در پژوهشی تحت عنوان «نقش امنیت در توسعه گردشگری»، معتقدند که موقتیت و رشد پایدار گردشگری درگرو عملکرد مناسب و هماهنگ عناصر و عوامل متعددی است که باهم ارتباط تنگاتنگی دارند. یکی از مهم‌ترین این عوامل، امنیت گردشگران در مقاصد گردشگری است. میان گردشگری، ثبات، توسعه و امنیت رابطه‌ای تعریف شده وجود دارد و هرگونه بروز ناامنی و به کارگیری خشونت در سطوح مختلف، زیان‌های جبران‌ناپذیری به این صنعت وارد می‌سازد. در این تحقیق سعی شده ضمن بررسی اهمیت گردشگری و نقش امنیت در توسعه گردشگری پایدار به بررسی موانع اصلی توسعه جهانگردی در ایران پرداخته شود و راهکارهایی در زمینه ارتقاء صنعت گردشگری ارائه گردد (صیدایی و هدایتی مقدم، ۱۳۸۹: ۱۳۸۹).

تقوایی و جوزی در پژوهشی دیگر تحت عنوان «بررسی آسیب‌پذیری کاربری‌های شهری در مسیرهای راه‌پیمایی با رویکرد پدافند غیرعامل: کلان‌شهر اصفهان» معتقدند که وقوع هرگونه بحران به ویژه بحران‌های انسانی در کلان‌شهرها می‌تواند باعث آسیب‌رسانی به کاربری‌های شهری و ایجاد ناامنی در شهر شود. در این مقاله با سطح‌بندی انواع کاربری‌ها در مسیرهای راه‌پیمایی، پراکنش فضایی آن‌ها را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسیده‌اند که ایزوله کردن، مراقبت شدید، متعادل‌سازی و توزیع فضایی کاربری‌ها می‌تواند در کاهش آسیب‌پذیری آن‌ها مؤثر باشد (تقوایی و جوزی خمسلویی، ۱۳۹۰: ۶۳). مؤیدفر و تقوایی در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی رابطه مدیریت بحران و سازمان‌دهی فضایی و امنیت در گردشگری (مطالعه موردی: شهر یزد)» ضمن شناخت و تبیین انواع بحران‌های مرتبط با صنعت گردشگری، مؤلفه‌های اساسی مدیریت بحران گردشگری، یعنی امنیت، رضایتمندی و ساماندهی فضایی در فضاهای گردشگری شهر یزد و رابطه آن‌ها را مورد بررسی قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که رابطه معنی‌داری بین ابعاد مدیریت بحران با ساماندهی فضایی و ارتقاء امنیت وجود دارد (مؤیدفر و تقوایی، ۱۳۹۴: ۱۲۰).

1 . Zhang

2 . Liu & Pratt

نتایج پژوهش‌های قبلی نشان می‌دهد که عمدۀ پژوهش‌های خارجی به صورت نظری و بر پایه مدل‌های ذهنی، بحث بحران گردشگری را بررسی نموده و پژوهش‌های داخلی نیز عمدتاً بر بحث‌های امنیتی به عنوان عوامل بحران‌ساز در زمینه گردشگری متمرکز بوده‌اند. از آنجاکه شهر یزد در زمرة شهرهای جهانی دنیا از نظر گردشگری شناخته شده به نظر می‌رسد که لازم است به صورت اجرایی و برنامه‌ریزی شده به مقوله بحران گردشگری در آن پرداخته شود که در پژوهش‌های پیشین کمتر به این مقوله با این رویکرد نگریسته شده است.

مبانی نظری

گردشگری شهری به عنوان یک سیستم، رهیافتی جدید برای درک بهتر گردشگری است. چراکه یک مفهوم اساسی در بحث گردشگری آن است که گردشگری را باید به صورت سیستمی مرکب از عوامل عرضه و تقاضا در نظر گرفت که به یکدیگر مرتبط هستند (زنگیریان و زاهدی، ۱۳۷۹: ۲۳). از آنجاکه هر رخدادی که بتواند عملکرد طبیعی مقصد گردشگری را تهدید کرده و انجام کسب‌وکار مرتبط با گردشگری را مختل نماید به عنوان بحران گردشگری شناخته می‌شود، رخدادهایی همچون جنگ، ناپایداری سیاسی، اختلالات بهداشتی، جرم، ترویریسم و فاجعه‌های طبیعی به صورت عوامل خاص و قدرتمند در مقاصد گردشگری می‌توانند بحران‌های جدی برای این صنعت ایجاد کنند (Hall, 2004: 2). برخی معتقدند که بحران را به صورت یک رویداد در گردشگری نباید مطرح نمود، بلکه باید آن را فرایندی دانست که با منطق خودش توسعه می‌یابد. بسیاری از بحران‌هایی که بر گردشگری تأثیر دارند، حوادث بحرانی هستند که دارای دورۀ زمانی خاصی بوده و در زمان و مکان مشخصی رخ می‌دهند ولی تأثیرات طولانی مدت آن‌ها در سطح جوامع مختلف از نظر تغییر نگرش افراد به جوامع مقصد حائز اهمیت بیشتری است (Ren, 2000: 45). از این‌رو بحران‌ها با توجه به تعداد گردشگران بین‌المللی معمولاً دارای وابستگی با سایر حوادث بحرانی در اقتصاد، امور مالی، سیاست و انرژی می‌باشند. رکود گردشگری دارای ارتباط شدید با رکود اقتصادی و مشکلات مالی در مقیاس جهانی می‌باشد، هرچند که تأثیرات تأخیری بالقوه این امور نیز با توجه به رکود سفر نباید نادیده گرفته شود. جدول ۱ گذر زمانی حوادث بحرانی مختلف را از اوایل دهه ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۰ را عرضه می‌کند.

جدول شماره ۱ - حوادث بحرانی تأثیرگذار بر ورود گردشگران بین‌المللی در دورۀ زمانی ۱۹۷۴-۲۰۱۰

سال	تعداد	تعییر	رکود	مسائل نفت/	سال	تعییر	رکود	نفت/	سال	تعییر	رکود	نفت/	
وروودی	نسبت به	اقتصادی/بحران	انرژی، مسائل	وروودی	نسبت به	اقتصادی/بحران	انرژی، مسائل	وروودی	نسبت به	اقتصادی/بحران	انرژی، مسائل	وروودی	
گردشگر	سال قبل	مالی	سیاسی،	گردشگر	سال قبل	مالی	بهداشتی،	گردشگر	سال قبل	مالی	بهداشتی،	گردشگر	
بین‌المللی	بین‌المللی	%	طبیعی	بین‌المللی	%	بین‌المللی	طبیعی	بین‌المللی	%	بین‌المللی	طبیعی	بین‌المللی	
۱۹۷۴	۲۰۵/۷	۲۰۱۰	اروپای غربی، بحران‌های آمریکای شمالی نفتی - ۱۹۷۴، ۱۹۷۳، تحریم نفتی عرب	۱۹۹۳	۴۹۵/۷	۳/۳	جهانی	۱۹۹۴	۵۱۹/۸	۴/۹	جهانی	۱۹۹۵	
۱۹۷۵	۲۲۲/۳	۲۰۱۰		۱۹۹۴	۵۱۹/۸	۴/۹		۱۹۹۵	۵۴۰/۶	۴/۰		۱۹۹۶	
۱۹۷۶	۲۲۷/۴	۲۰۱۰		۱۹۹۵	۵۷۵/۰	۶/۴		۱۹۹۶	۵۹۸/۶	۴/۱	آسیا	۱۹۹۷	
۱۹۷۷	۲۴۶/۱	۲۰۱۰		۱۹۹۶	۵۷۵/۰	۶/۴		۱۹۹۷	۶۱۶/۷	۳/۰	جهانی	۱۹۹۸	
۱۹۷۸	۲۶۰/۱	۲۰۱۰		۱۹۹۷	۵۹۸/۶	۴/۱	آسیا	۱۹۹۸	۴/۶	۲۷۲/۱	بحران انرژی، انقلاب در ایران؛ حمله	۱۹۷۹	
۱۹۷۹	۲۷۲/۱	۲۰۱۰		۱۹۹۸	۶۱۶/۷	۳/۰	جهانی						

به افغانستان						
	۳/۷	۶۳۹/۶	۱۹۹۹	جنگ ایران و عراق	آمریکا	۲/۰
انتفاضه دوم	۷/۴	۶۸۷/۰	۲۰۰۰	اروپای غربی، آمریکای شمالی	۰/۲	۲۷۸/۶
حملات ۱۱ سپتامبر، بیماری پا و دهان در انگلستان	۰/۰	۶۸۶/۷	۲۰۰۱	اروپای غربی، آمریکای شمالی	-۰/۶	۲۷۶/۹
سارس جهانی	۲/۹	۷۰۷/۰	۲۰۰۲		۱/۸	۲۸۱/۸
جنگ دوم خلیج، سارس	-۱/۷	۶۹۴/۶	۲۰۰۳		۸/۹	۳۰۶/۸
سونامی اندونزی	۱۰/۱	۷۶۵/۱	۲۰۰۴		۴/۳	۳۲۰/۱
بمب‌گذاری در بالی، طوفان کاترینا	۵/۵	۸۰۶/۸	۲۰۰۵		۳/۲	۳۳۰/۲
حمله اسرائیل به لبنان، موج گرما در ایالت متحده، مه آسایی	۴/۵	۸۴۲	۲۰۰۶		۸/۹	۳۵۹/۷
موج گرما در اروپا	۶/۰	۸۹۸	۲۰۰۷	انتفاضه اول	۷/۰	۳۸۵/۰
بالا رفتن قیمت نفت (۱۴۷ دلار)	۲/۰	۹۲۴	۲۰۰۸		۶/۵	۴۱۰/۱
اپیدمی آنفلوانزای خوکی، موج سرما در اروپا و ایالت متحده	-۴/۰	۸۸۰	۲۰۰۹	شوک نفت، جنگ اول خلیج	۷/۲	۴۳۹/۵
برگشت قیمت نفت به بالای ۸۰ دلار	۴-۳٪	جهانی	۲۰۱۰	جهانی	۰/۷	۴۴۲/۵
		طوفان اندرو	جهانی	۸/۴	۴۷۹/۸	۱۹۹۲

(منبع: UNWTO)

آمارهای ارائه شده در جدول ۱ حکایت از آن دارد که در برخی از دوره‌های زمانی، گردشگری کاملاً از حوادث بحرانی نه در سطح محلی بلکه در سطح جهانی تأثیر پذیرفته و رکود شدیدی را تجربه کرده است که نمونه آن حوادث بحرانی ۱۱ سپتامبر در سال ۲۰۰۱ یا شوک‌های ناگهانی نفت در دوره‌های مختلف بوده است. در همین راستا در سال‌های اخیر الگوهایی در زمینه مقابله با بحران ارائه شده که شامل مدل بحران کاپلان (۱۹۷۰) بر اساس دیدگاه روانشناسی، مدل بحران آرنولد (۱۹۸۰) با رویکرد جامعه‌شناسی، مدل بحران اسلاتر (۱۹۸۴) با رویکرد اقتصادی، مدل فرایند توسعه بحران بوث (۱۹۹۴) با تأکید بر شناسایی ویژگی‌های بحران‌ها، مدل چرخه عمر بحران سیمور (۲۰۰۰) برای مشخص کردن موانع تصمیم‌گیری در زمان بحران، مدل کلارک و وارما (۲۰۰۴) با رویکرد مدیریت ریسک به عنوان یک فرایند استراتژیک در مورد بحران و ... می‌باشد. بر این مبنای نوع اقدامات و الگوهای اتخاذ شده از سوی مسئولان به منظور مقابله با وضعیت بحرانی به نوع نگرش و رویکرد آنان به بحران برمی‌گردد، زیرا بر اساس نوع نگرش است که رویکرد مدیریت بحران فرق خواهد کرد (Booth, 1993:98). سیری در ادبیات مدیریت بحران نشانگر آن است که در زمینه مقوله

بحران گردشگری، سه دیدگاه متمایز وجود دارد که در جدول ۲ نشان داده شده است:

جدول شماره ۲- دیدگاه‌های مطرح در مقابله با بحران‌های گردشگری

دیدگاه‌ها	نگرش و رویکرد
دیدگاه ستی ^۱	این دیدگاه، بحران را اساساً یک پدیده و وضعیت منفی و نامطلوب می‌داند که به هر نحوی باید از آن پرهیز کرد. بر اساس این نگرش، بحران‌ها دارای ماهیت کاملاً مخرب و بازدارنده‌اند. رویکرد این گروه به صورت بحران گریزی آاست. مدیرانی که چنین رویکردی را در مدیریت خود برمی‌گزینند، از راهبرد انفعالی ^۲ و واکنشی ^۳ در قبل بحران‌ها استفاده می‌کنند. آن‌ها هیچ‌گونه آمادگی قبلی و برنامه مشخصی برای مقابله با بحران ندارند و در مواجهه با آن، منفعلانه و حداکثر واکنشی عمل می‌کنند.
دیدگاه قانون طبیعی ^۴	طرفداران این دیدگاه، بحران را جزوی از طبیعت زندگی بشمری می‌دانند که چه بخواهیم و چه نخواهیم رخ می‌دهد، اما نگرش این دسته نیز همچنان یک نگرش منفی نسبت به بحران است با این تفاوت که برخلاف دیدگاه اول، سعی در انکار و اجتناب از بحران ندارند، بلکه نسبت به آن موضعی کاملاً منطقی برمی‌گزینند. رویکرد این گروه بحران ستیزی ^۵ است. در این رویکرد از بحران نمی‌گریزند، بلکه با پذیرش آن به عنوان قانون طبیعی، با نوعی راهبرد فعال ^۶ به مواجهه و مقابله با بحران می‌پردازند. مدیران و سازمان‌هایی که نسبت به بحران چنین رویکردی دارند، از تمامی توان و ظرفیت‌های خود برای پیش‌بینی بحران قابل از وقوع و مقابله مؤثر با آن در صورت وقوع بهره می‌گیرند.
دیدگاه تعاملی ^۷	این دیدگاه، نگاهی کاملاً متفاوت نسبت به مقوله بحران دارد و برخلاف دیدگاه‌های قبل، به بحران به دید مثبت می‌نگرد و معتقد است نه تنها باید آن را نفی یا انکار کرد، بلکه در موقعی نیز باید به استقبال آن رفت. برخلاف دیدگاه اول که دیدگاه سکون و ثبات و دیدگاه دوم که دیدگاه مقابله و واکنش است، دیدگاه تعاملی، دیدگاه پویایی، تغییر و تحرك اجتماعی است و بر همین اساس بحران‌ها را بخشی از دیالکتیک اجتماعی می‌داند که برای رشد و توسعه جامعه لازم و ضروری هستند؛ به عبارتی، این گروه با اتخاذ یک راهبرد فوق فعال ^۸ بر کشف فرصت‌های جدید و چشم‌اندازهای نو برای رشد و پویایی تأکید می‌کنند.

(منبع: روشنل اریطانی، ۱۳۸۷: ۶۵ و جیری؛ ۱۳۸۴: ۷۶ و تاجیک، ۳۴۰: ۲۰۰)

در جمع‌بندی از دیدگاه‌های مطرح شده، می‌توان گفت که از بین سه دیدگاه، دیدگاه تعاملی، دیدگاهی کاملاً مثبت به بحران است و بحران را صحنه تعامل میان عناصر و عوامل مختلفی می‌داند که نتیجه کلی در جهت نوعی نظم، تعادل و پویایی حرکت می‌کند که پژوهش حاضر نیز می‌تواند در راستای این دیدگاه قرار گیرد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر ازنظر هدف، کاربردی و ازنظر روش، توصیفی- تحلیلی است. مبانی نظری از طریق مطالعه منابع کتابخانه‌ای حاصل شده که با توجه به مقالات متعدد بررسی شده، معیارهای مؤثر و مرتبط با کار نیز استخراج شده است و بررسی وضعیت محدوده مطالعاتی از طریق مطالعات میدانی به صورت مشاهده و بهره‌گیری از پرسشنامه انجام شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل متخصصان و صاحب‌نظران دانشگاهی، کارشناسان مرتبط با امور گردشگری و میراثی در سازمان میراث فرهنگی و کارشناسان شهرداری می‌باشند که با توجه به نامشخص بودن دقیق تعداد جامعه آماری، از نمونه‌گیری تصادفی قابل دسترس استفاده گردید که ۴۰ نفر با توجه به تخصص و تجربه به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. بر این مبنای در فرایند توزیع پرسشنامه، جامعه نمونه در سه سطح مختلف شامل کارشناسان میراث فرهنگی در ۱۵

- 1 . Classic view
- 2 . Crisis flight
- 1 . Natural law
- 2 . Crisis fight
- 3 . Interactive
- 4 . Reactive
- 5 . Interactivism
- 6 . Proactive
- 7 . Proactive
- 8 . Geary

پرسشنامه، مسئولان مستقر در فضاهای گردشگری در ۱۵ پرسشنامه و متخصصان و صاحبنظران دانشگاهی در ۱۰ پرسشنامه تقسیم‌بندی شدند. در این پژوهش در مرحله نخست، با استفاده از نتایج مطالعات مبانی نظری، محقق معیارهایی را مرتبط با نظام کالبدی و نظام انسانی فضاهای استخراج نموده و جهت بومی‌سازی و دستیابی به اهمیت این معیارها، آن‌ها را در اختیار کارشناسان قرار داده است. معیارهایی که در این پرسشنامه ۵ گزینه‌ای، بالاترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند، در مراحل بعدی تحقیق استفاده شده‌اند. در مرحله بعد از طریق دو پرسشنامه شامل پرسشنامه ارزیابی بحران‌خیزی فضاهای گردشگری و پرسشنامه ارزیابی ابعاد امنیت در فضاهای گردشگری به گردآوری اطلاعات اقدام شده است. جهت تعیین روایی پرسشنامه این تحقیق از روش روایی محظوظ است؛ به این معنا که پرسشنامه طراحی شده، در اختیار تعدادی از متخصصان امر قرار گرفته و با حذف موارد دارای اعتبار پایین‌تر، روایی مورد تأیید قرار گرفته است. پایایی یا قابلیت تعیین‌پذیری پرسشنامه‌ها نیز در مرحله اول از طریق روش آلفای کرون باخ با ضریب ۰/۸۱ و در مرحله بعد در مقایسات زوجی مدل AHP از طریق ضریب سازگاری مورد بررسی قرار گرفته است. جهت دستیابی به پاسخ سوالات تحقیق از مدل‌های AHP و پرموته استفاده شده است. از مدل AHP تصمیم‌گیری برای اولویت‌بندی معیارهای مؤثر در بحران‌خیزی فضاهای ابعاد امنیت در قالب ماتریس مقایسات زوجی ساعتی بهره گرفته شده و در مرحله بعد، جهت ارزش‌گذاری برزن‌های تاریخی شهر یزد نسبت به بحران با توجه همزمان به معیارهای بحران، امنیت و نوع فضاهای از مدل پرموته استفاده شده است. تکنیک پرموته جزء روش‌های MADM و به عنوان یک روش کارا و با استفاده از دو واژه ترجیح و بی‌تفاوتی به دنبال انتخاب بهترین گزینه می‌باشد. در حقیقت این روش برای حل مسائلی که با مجموعه‌ای از گزینه‌ها و تعدادی معیار طراحی می‌شود و قصد اولویت‌بندی گزینه‌ها مطرح می‌باشد، کاربرد دارد. این تکنیک، شش معیار تعیین‌یافته را برای تعریف تابع برتری در اختیار تصمیم‌گیرنده قرار می‌دهد. جدول ۳ توابع تعیین‌یافته را نشان می‌دهد که بر مبنای آن می‌توان میزان اولویت هر گزینه نسبت به گزینه دیگر را به دست آورد. با جمع‌کردن اولویت همه شاخص‌ها، رتبه‌بندی پایانی یا اولویت گزینه‌ها مشخص می‌شود که به آن مقدار کلی می‌گویند که در این رابطه، لازم است که وزن شاخص یا همان معیارها با استفاده از روش‌هایی همچون AHP مشخص گردد. برای تعیین درجه اولویت گزینه‌ها، دو جریان رتبه‌بندی مثبت و منفی مطرح می‌گردد که جریان رتبه‌بندی مثبت نشان می‌دهد که هر گزینه، چقدر بر سایر گزینه‌ها اولویت دارد و جریان رتبه‌بندی منفی نشان می‌دهد که چقدر سایر گزینه‌ها بر گزینه موردنظر اولویت‌دارند. درنهایت برای رتبه‌بندی کامل گزینه‌ها، جریان خالص رتبه‌بندی با توجه به مقادیر رتبه‌بندی‌های مثبت و منفی انجام می‌گیرد (سرایی و حسینی، ۱۳۹۳: ۱۰۵). لازم به ذکر است که در این تحقیق برای اولویت‌بندی برزن‌های تاریخی شهر یزد از نظر فضاهای گردشگری قرار گرفته در آن‌ها بر اساس معیارهای امنیتی و معیارهای بحران‌خیزی فضاهای این روش با استفاده از نرم‌افزار Decision Lab بهره گرفته شده است.

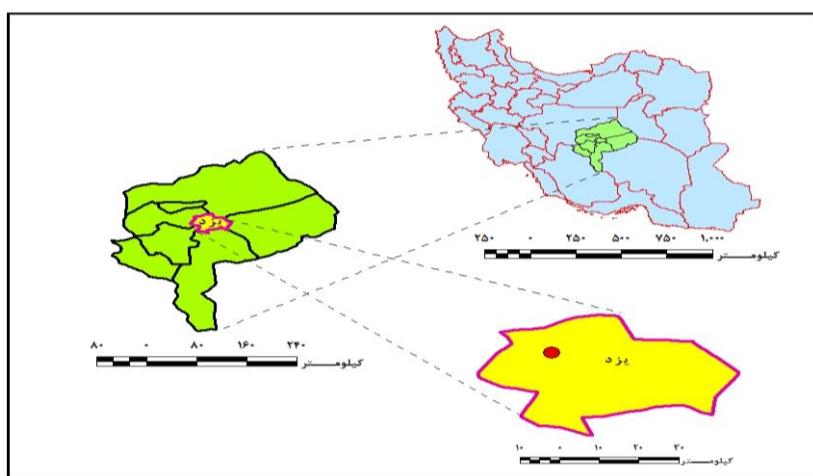
جدول شماره ۳- توابع تعمیم یافته مدل پرمونته

توضیحات	شکل	روابطه	پارامتر	نام معیار	$\frac{d}{\sigma}$
در صورتی که امتیاز‌های دو گزینه برابر باشند، هیچ تفاوتی وجود نخواهد داشت.		$P(d) = \begin{cases} 1, & d > 0 \\ 0, & d \leq 0 \end{cases}$	-	$\frac{d}{\sigma}$	۱
تا زمانی که تفاوت امتیاز‌های دو گزینه کمتر از q باشد، هیچ تفاوتی وجود نخواهد داشت.		$P(d) = \begin{cases} 1, & d > q \\ 0, & d \leq q \end{cases}$	q	$\frac{d}{\sigma}$	۲
با تغییر امتیازها در فاصله صفر تا میزان اولویت به صورت خطی تغییر می‌کند، اگر تفاوت بیشتر از p باشد، گزینه مورد نظر کاملاً اولویت دارد.		$P(d) = \begin{cases} 1 - e^{- d /p}, & d > p \\ 0, & d \leq p \end{cases}$	p	$\frac{d}{\sigma}$	۳
اگر تفاوت امتیاز‌های دو گزینه کمتر از q باشد، هیچ تفاوتی وجود ندارد. در صورتی که تفاوت بین دو مقدار q و p باشد، یک پرتوی تسبیح وجود دارد. اگر تفاوت بیش از p باشد، اولویت کامل وجود دارد.		$P(d) = \begin{cases} 1 - e^{-(d-q)/p}, & q < d \leq p \\ 0, & d > p \end{cases}$	q, p	$\frac{d}{\sigma}$	۴
اگر تفاوت امتیاز‌های دو گزینه کمتر از q باشد، هیچ تفاوتی وجود ندارد. با تغییر امتیازها در فاصله q تا میزان اولویت به صورت خطی تغییر می‌کند، اگر میزان تفاوت بیش از p باشد، اولویت کامل وجود دارد.		$P(d) = \begin{cases} 1 - e^{-(d-q)/p}, & q < d \leq p \\ 0, & d > p \end{cases}$	q, p	$\frac{d}{\sigma}$	۵
با تفاوت میان امتیاز‌های گزینه‌ها، میزان اولویت بر طبق رابطه افزایش پیدا می‌کند.		$P(d) = 1 - e^{- d-q /p}$	q, p	$\frac{d}{\sigma}$	۶

(منبع: سرایی و حسینی، ۱۳۹۳: ۱۰۶)

محدوده مورد مطالعه

شهر یزد به عنوان مرکز استان یزد، در موقعیت جغرافیایی ۳۱ درجه و ۵۵ دقیقه شمالی و ۵۴ درجه و بیست دقیقه شرقی قرار دارد. ارتفاع شهر یزد از سطح دریا ۱۲۱۸ متر می‌باشد و فاصله هوایی آن تا تهران ۵۰۸ کیلومتر است. بافت تاریخی یزد با مساحت عرصه ۷۴۳ و مساحت حریم ۵۰۰۰ هکتار و بیش از ۶۵۰۰ فضای قدیمی، در حقیقت گستردگرترین و اصولی‌ترین بافت تاریخی ایران محسوب می‌شود. بافت تاریخی یزد به عنوان دومین بافت خشتم دنیا و دست‌نخورده‌ترین بافت تاریخی کشور در فهرست ملی ثبت شده است که ۷۷ محله در قالب ۹ بزرگ، از محلات شهر یزد را در خود جای داده است.

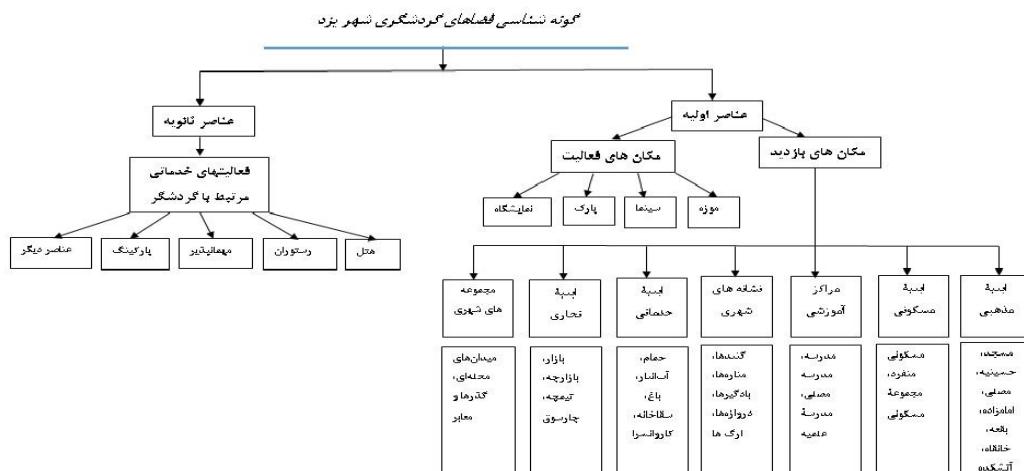

شکل شماره ۱- موقعیت سیاسی شهر یزد در کشور، استان و شهرستان

در هریک از محلات بافت تاریخی، بسیاری از بنای‌های تاریخی و شاخص که عمده‌ترین جاذبه‌های گردشگری شهر یزد را شامل می‌شوند، قرار گرفته‌اند که واجد ارزش‌های غنی معماری درون خود هستند و گونه‌های زیر را در بر می‌گیرند

(مهندسين مشاور آرمان شهر، ۱۳۹۰: ۴):

- مجموعه‌های شهری و مراکز محلات و عناصر مرتبط با آن شامل مجموعه‌های شهری، میدان‌ها محله‌ای (لردها)، معابر و گذرها می‌باشد.
- ابینه مسکونی که شامل ابینه مسکونی منفرد و پراکنده و مجموعه‌های مسکونی یا فامیلی می‌باشد که به دلیل ساختار سنتی خاص این بناها در شهر یزد، مورد توجه زیاد گردشگران می‌باشد.
- ابینه مذهبی که شامل مساجد (محلی و جامع)، تکیه‌ها، حسینیه‌ها، مصلی، امامزاده، بقعه، خانقاہ، پرستشگاهها و معابد ادیان دیگر می‌باشد که در شهر یزد این بناها نیز بهوفور دیده می‌شود.
- مراکز دادوستد و تجاری و عناصر وابسته به آن‌ها که شامل بازارها و بازارچه‌ها، چارسوق‌ها، تیمچه و باراندازها می‌باشد.
- مراکز آموزشی که در برگیرنده مدارس، مدرسه‌های مذهبی و حوزه‌های علمیه می‌باشد.
- ابینه خدماتی و عام المنفعه که شامل قنات‌ها، آب‌انبارها، حمام‌ها، سقاخانه‌ها، کاروانسراها، باع‌های عمومی و گورستان‌ها می‌باشد.
- نشانه‌های شهری که گنبدها، مناره‌ها، دروازه‌ها، همچنین ارگ حکومتی و برج و باروی شهر را در بر می‌گیرد.

شکل شماره ۲- گونه‌شناسی فضاهای گردشگری شهر یزد

بحث و یافته‌ها

۱. شناسایی عوامل مؤثر بر اولویت‌بندی فضاهای گردشگری در مقابل بحران با در نظر گرفتن ساختار سلسله‌مراتبی روش AHP فرایند پژوهش به شرح ذیل انجام گردیده است: تدوین معیارها

جهت تعیین معیارهایی که در ارزش‌گذاری فضاهای گردشگری مؤثر باشند، از پیشینه پژوهش و نظرات کارشناسان و متخصصان در این زمینه استفاده شده است. با توجه به آن که شهر یزد با جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی، از قابلیت‌های فراوان برای برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری شهری برخوردار است، در این پژوهش به منظور ارزیابی بحران‌خیزی فضاهای گردشگری؛ با توجه به گونه‌شناسی این فضاهای، در قالب ۱۰ نوع فضا، ۴ معیار و ۲۱ زیر معیار بررسی صورت گرفته است. ۱۰ نوع فضا عبارت‌اند از: فضاهای مذهبی، مسکونی، آموزشی، نشانه‌های شهری، ابینه خدماتی و عام المنفعه، ابینه تجاری، محلات شهری، موزه‌ها و کتابخانه‌ها، پارک‌ها و هتل‌ها، رستوران‌ها و سینماها. معیارها و

زیرمعیارها نیز در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول شماره ۴- معیارها و زیرمعیارهای مؤثر در اولویت‌بندی فضاهای گردشگری نسبت به بحران

۱- هدف	
اولویت‌بندی فضاهای گردشگری نسبت به بحران	
۲- معیارهای اصلی	
مکان‌یابی	نیروی انسانی
سازگاری با کاربری‌های هم‌جوار، آسایش، سلامتی، رعایت استانداردهای ایمنی، سرمایشی، سیستم اطفای حریق و ...	تأسیسات موجود
دسترسی، نوع دسترسی	ویژگی‌های کالبدی
نحو اداره، نوع مالکیت، عمر ساختمان، آب، برق، سوخت، وسیله گرمایشی و وجود یا عدم وجود هدف طراحی، کیفیت ساختمان، نوع مصالح و ...	نیروی انسانی
۳- گزینه‌ها	
فضاهای مذهبی	آموزشی
مسکونی	فضاهای
فضاهای اجتماعی	نشانه‌های
فضاهای تجاری	ابنیه
فضاهای خدماتی	محلاًت
فضاهای پارک‌ها	موзе‌ها و کتابخانه‌ها
فضاهای رستوران‌ها	پارک‌ها
فضاهای شهری	خدماتی و تجارتی
فضاهای و سینماها	شهری
فضاهای هتل‌ها	عام‌المنفعه

تشکیل ماتریس مقایسه دودویی تعیین روابط بین معیارها و زیرمعیارها

به منظور تعیین رابطه بین معیارها، زیرمعیارها و گزینه‌ها از کارشناسان خواسته شد که ارتباط بین عناصر را مشخص نمایند. مبنای مقایسه‌ها به صورت زوجی و طبق جدول ۵ انجام می‌شود.

جدول شماره ۵- مقدار عددی مقایسات زوجی

ترجیحات	مقار عددی	ترجیحات	مقار عددی	ترجیحات
کاملاً مرجح یا کاملاً مطلوب‌تر	۹	کمی مرجح یا کمی مطلوب‌تر	۳	
ترجیح یا مطلوبیت خیلی قوی	۷	ترجیح یا مطلوبیت یکسان	۱	
ترجیح یا مطلوبیت قوی	۵	ترجیحات بین فواصل فوق	۲ و ۴ و ۶ و ۸	

(Staty, 1980) منبع

در همین راستا نتایج حاصل از مقایسه زوجی معیارها و محاسبه بردار وزن (ضریب اهمیت) عوامل از طریق نرمال کردن میانگین هندسی ردیف‌های ماتریس اولیه که توسط نرم‌افزار Expert Choice انجام‌شده در جدول شماره ۶ ارائه شده است.

جدول شماره ۶- مقایسه دودویی معیارهای بحران فضاهای گردشگری

معیارها	مکان‌یابی	ویژگی‌های کالبدی	تأسیسات	نیروی انسانی	وزن نهایی
مکان‌یابی				۲	۰/۴۸۴
ویژگی‌های کالبدی		۶		۹	۰/۳۷۹
تأسیسات			۵	۷	۰/۰۹۳
نیروی انسانی				۳	۰/۰۴۵

با توجه به این که ضریب ناسازگاری در قضاوت‌های انجام‌شده در رابطه با معیارها کوچک‌تر از ۰/۱ (ضریب ناسازگاری = ۰/۰۶) هست سازگاری در قضاوت‌ها مورد قبول است. با محاسبات انجام‌شده در این مرحله وزن هر یک از عوامل تأثیرگذار بر ارزش‌گذاری فضاهای گردشگری به این صورت

مشخص می‌گردد:

معیار مکان‌بایی ۴۸/۴ درصد، معیار ویژگی‌های کالبدی ۳۷/۹ درصد، معیار تأسیسات ۹/۳ درصد، معیار نیروی انسانی ۴/۵ درصد

در مرحله بعد هر یک از زیر معیارهای مؤلفه‌هایی که در مرحله قبل وزن دهنده شده‌اند، موردنبررسی قرار گرفته و بر مبنای برداشت میدانی از فضاهای امتیازاتی را به خود اختصاص داده‌اند.

در ارزیابی معیار مکان‌بایی، ۵ زیر معیار مطرح شده که با توجه به این که این معیار ۴۸/۴ امتیاز از مجموع صد امتیاز ارزش‌گذاری را به خود اختصاص داده است نمایانگر اهمیت بالای آن بر ارزش‌گذاری و اولویت‌بندی فضاهای گردشگری می‌باشد. در ارزیابی تأسیسات موجود فضاهای، ۹ زیر معیار موردنبررسی قرار گرفته که حدود ۹/۳ امتیاز از صد امتیاز را به خود اختصاص داده است. وزن زیرمعیارها بر اساس اهمیت، به صورت جدول ۷ ارائه شده است.

جدول شماره ۷- امتیاز زیرمعیارهای مکان‌بایی و تأسیسات

نام فضای مکانی	نام فضای اجتماعی	نام فضای سلامتی	نام فضای آسایش	نام فضای سازگاری با کاربری‌های هم‌جوار
۰/۰۲۰۴	آب	۰/۰۸۸	۰/۰۲۰	۰/۰۸۸
۰/۱۴۶	برق	۰/۱۷۸	۰/۳۸۲	آسایش
۰/۳۲۷	سوخت	۰/۱۱۱	۰/۱۱۱	سلامتی
۰/۱۰۶	وسیله گرمایشی	۰/۰۳۹	۰/۰۳۹	رعایت استانداردهای ایمنی
۰/۰۹۸	وسیله سرمایشی			دسترسی
۰/۰۶۲	سیستم اطفای حریق			نوع دسترسی
۰/۰۲۸	سیستم دفع بهداشتی زباله			
۰/۰۲۸	آسانسور			
۰/۰۰۱	سایر تأسیسات			

زیرمعیارهای ویژگی‌های کالبدی در وزن دهنده معیارهای مؤثر بر ارزش‌گذاری، امتیاز ۳۷/۹ از صد امتیاز را به خود اختصاص داد که وزن زیرمعیارهای آن به صورت جدول ۸ ارائه شده است.

جدول شماره ۸- وزن دهنده زیرمعیارهای ویژگی‌های کالبدی بر اساس درجه اهمیت

نام فضای مکانی	نام فضای اجتماعی	نام فضای سلامتی	نام فضای آسایش	نام فضای سازگاری با کاربری‌های هم‌جوار
۰/۰۴	کیفیت ساختمان	۰/۰۲۱	نحوه اداره	
۰/۰۶	سیک بافت	۰/۰۳	نوع مالکیت	
۰/۰۶	مصالح استفاده شده در ساختمان‌ها	۰/۱۰۶	عمر ساختمان	
۰/۰۶	مصالح عمده به کاررفته در فونداسیون (بی)	۰/۰۵۲	مساحت کل (عرضه)	
۰/۰۵۱	مصالح عمده به کاررفته در اسکلت	۰/۰۵۲	مساحت زیرینا (اعیان)	
۰/۰۵۱	مصالح عمده به کاررفته در سقف	۰/۰۷۲	ارتفاع یا تعداد طبقات	
۰/۰۸	درصد زیرینا	۰/۰۳۹	اهداف طراحی	
۰/۰۷	نوع بافت	۰/۱۶۱	درب و راه اضطراری	

درنهایت، در جداول ۹ تا ۱۲ انواع فضاهای گردشگری شهر یزد از نظر زیرمعیارهای تعریف شده مورد مقایسه قرار گرفته‌اند. لازم به توضیح است که با توجه به این که هر فضا مورد برداشت میدانی قرار گرفته است، امتیازات کسب شده در زیر معیار و معیار مربوطه ضرب شده و از مجموع وزن‌ها، امتیاز فضاهای به دست آمده است.

جدول شماره ۹- امتیازات فضاهای گردشگری شهر یزد از نظر زیرمعیارهای مکان‌بایی

فضاهای گردشگری	نوع دسترسی	رعایت استانداردهای ایمنی	سلامتی	آسایش	سازگاری	نوع دسترسی	دسترسی
مذهبی	۰/۰۱۹	۰/۰۷۴	۰/۲۳۱	۰/۱۲۹	۰/۱۵۹	۰/۰۸۵	

جدول شماره ۱۰- امتیازات فضاهای گردشگری شهر یزد از نظر زیرمعیارهای ویژگی‌های کالبدی

جدول شماره ۱۱- امتیازات فضاهای گردشگری شهر یزد از نظر زیرمعیارهای تأسیسات موجود

فضاهای گردشگری	هتل	پارک	موзе	خدماتی	نشانهای شهری	تجاری	مجموعه شهری	آموزشی	مسکونی	مذهبی	فضاهای گردشگری
۰/۰۰۰	۰/۰۰۳	۰/۰۱۹	۰/۰۷۴	۰/۲۳۱	۰/۱۲۹	۰/۱۵۹	۰/۰۸۵				مذهبی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰	۰/۰۳۶	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۶۵	۰/۰۷۱				مسکونی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۳	۰/۰۰۹	۰/۰۹۴	۰/۱۳۹	۰/۱۲۹	۰/۱۷۱	۰/۰۸۵				آموزشی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰	۰/۰۵۴	۰/۲۷۷	۰/۱۲۲	۰/۱۹۵	۰/۰۸۵				نشانهای
۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۰/۰۰۶	۰/۰۵۴	۰/۱۲۳	۰/۰۴۳	۰/۱۱۴	۰/۰۸۵				خدماتی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۸۷	۰/۰۲۳	۰/۱۱۸	۰/۱۹۵	۰/۰۸۵				تجاری
۰/۰۰۱	۰/۰۰۴	۰/۰۱۴	۰/۰۹۴	۰/۱۸۵	۰/۱۰۸	۰/۱۴۷	۰/۰۸۵				مجموعه شهری
۰/۰۰۱	۰/۰۰۴	۰/۰۲۴	۰/۰۹۴	۰/۱۳۹	۰/۱۲۹	۰/۱۹۵	۰/۰۸۵				موزه
۰/۰۰۳	۰/۰۰۵	۰/۰۳۸	۰/۱۰۷	۰/۲۷۷	۰/۱۷۲	۰/۱۹۵	۰/۰۸۵				پارک
۰/۰۰۲	۰/۰۰۲	۰/۰۱۷	۰/۰۹۰	۰/۱۲۳	۰/۰۹۶	۰/۱۸۵	۰/۰۸۵				هتل

جدول شماره ۱۲- امتیازات فضاهای گردشگری شهر یزد از نظر نیروی انسانی

فضاهای گردشگری	هتل	پارک	موзе	خدماتی	نشانهای شهری	تجاری	مجموعه شهری	آموزشی	مسکونی	مذهبی	فضاهای گردشگری
نیروی انسانی	۰/۰۳۹	۰/۰۷۵	۰/۰۲۳	۰/۰۳۰	۰/۰۲۳	۰/۰۲۶	۰/۰۹۰	۰/۰۶۸	۰/۰۸۰	۰/۰۹۰	۰/۰۸۰

از مقایسه ستونی جداول ۹ تا ۱۲ می‌توان هر فضا را با توجه به امتیاز کسب شده در زیر معیار باهم مقایسه نمود:

- در مورد زیر معیار سازگاری اکثر فضاهای وضعیت مناسبی را داشته و فضاهای مسکونی که مورد بازدید گردشگران قرار می‌گیرد به دلیل قرارگیری در بافت محله‌ای از نظر سازگاری امتیاز کمتری را کسب نموده است.
- در مورد زیر معیار آسایش که در حقیقت امکان دسترسی مناسب در کوتاه‌ترین زمان در موقع بحران را موردنبررسی قرار می‌داده، موقعیت موزه‌ها، پارک‌ها و محل قرارگیری نشانه‌های شهری همچون بادگیرها، ساباطها و ... بالاترین امتیاز را کسب نموده است.
- در مورد زیر معیار سلامتی فقط پارک‌ها دارای یکسری تأسیسات و تجهیزات جهت آمادگی در مقابل بحران هستند و بقیه فضاهای هنوز از این مقوله بی‌بهداشند.
- در مورد زیر معیار استانداردهای ایمنی، هنوز برای فضاهای گردشگری قدیمی چندان اقدامی صورت نگرفته و فضای پارک‌ها که عمدها در سال‌های اخیر به آن توجه بیشتری شده، در این مورد هم امتیاز بیشتری کسب نموده است.
- در مورد زیرمعیارهای دسترسی و نوع دسترسی چون اکثر فضاهای گردشگری قدیمی در سطح محلات قدیمی قرارگرفته و از نظر مسیرهای دسترسی هنوز اصلاحات کامل در بافت قدیمی صورت نگرفته است، بالطبع این فضاهای امتیاز پایین‌تری را کسب نموده‌اند.
- در مورد زیرمعیارهای ویژگی‌های کالبدی به جز زیرمعیارهایی مانند نوع بافت و درصد زیربنا که فضاهایی مانند فضاهای مذهبی، مسکونی و موزه‌ها امتیاز بالاتری را کسب نموده‌اند، در بقیه زیرمعیارهای، فضاهایی مانند پارک‌ها، سینماها و ... امتیاز بالاتری را کسب نموده‌اند که این مهم در مورد زیرمعیارهای تأسیسات نیز صادق است. درنهایت از مجموع وزن معیارها و زیرمعیارها، وزن نهایی گزینه‌ها به دست می‌آید که در جدول ۱۳ ارائه شده است.

جدول شماره ۱۳- امتیاز نهایی فضاهای گردشگری بر اساس مدل AHP

فضاهای گردشگری	فضاهای مذهبی	وزن فضاهای	رتبه	هتل‌ها	عناصر خدماتی	ابنیه خدماتی	نشانه‌های تجاری	مجموعه‌های موزه‌ها	فضاهای شهری و ...	فضاهای شهری و ...	فضاهای مذهبی و ...	فضاهای مسکونی آموزشی
۱/۲۳۸	۰/۶۸۹	۱/۱۳۳	۰/۹۳	۰/۶۹۱	۰/۸۲۴	۱/۱۵۹	۱/۲۵۳	۱/۷۰۵	۱/۱۱۸	۱/۲۵	۱/۲۵	۱/۱۱۸

با توجه به جدول ۱۳ از بین فضاهای گردشگری با توجه به معیارها و زیرمعیارهای بررسی شده، عناصر خدماتی فضاهای گردشگری مانند پارک‌ها و فضاهای سبز در رتبه اول، موزه‌ها و کتابخانه‌ها رتبه دوم و فضاهای مذهبی اعم از مساجد، حسینیه‌ها، تکایا، آتشکده و ... رتبه سوم را کسب نموده‌اند. از بین ۱۰ نوع فضا، فضاهای مسکونی گردشگر در محلات قدیمی شهر یزد بوده که اختصاص داده است که آن نیز به دلیل فرسودگی بنای مسکونی جاذب گردشگر در جذب ازدست‌داده و افراد مهاجر و بعضی از آن‌ها نیز به دلیل بی‌توجهی سازمان میراث فرهنگی، ساکنین قدیمی خود را ازدست‌داده و غیربومی در آن‌ها ساکن شده‌اند.

۲- بررسی نظرات کارشناسان در زمینه ابعاد امنیت

با توجه به هم‌راستا بودن بحران با امنیت، از کارشناسان خواسته شد که میزان اهمیت هریک از ابعاد امنیت را در زمینه بحران‌های گردشگری در فضاهای گردشگری شهر یزد در قالب امتیازدهی ساعتی ارائه نمایند که میانگین امتیازات بدست‌آمده از در جدول ۱۴ ارائه شده است.

جدول شماره ۱۴- تعیین ارجحیت توسط کارشناسان در مورد ابعاد امنیت به روشن AHP

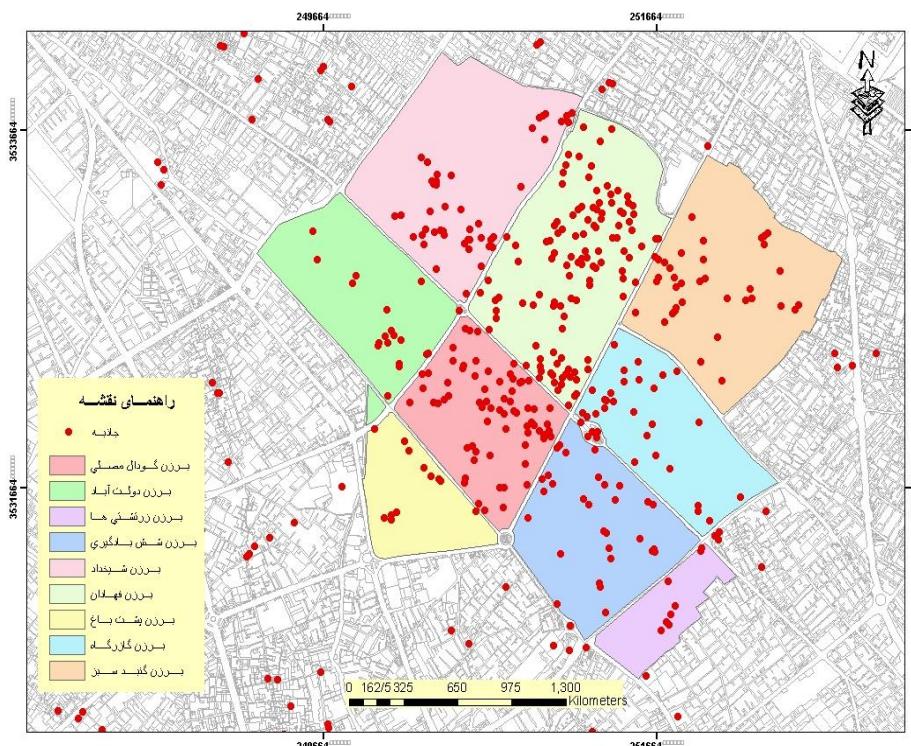
امنیت کالبدی	امنیت سیاسی	امنیت اقتصادی	امنیت اجتماعی	امنیت رفتاری	وزن نهایی
۰/۲۰۲	۳/۷۹	۱/۶۳	۰/۱۹۹		۰/۵۹۴
امنیت کالبدی	امنیت اجتماعی سیاسی	امنیت اقتصادی	امنیت اجتماعی	امنیت رفتاری	امنیت کالبدی
۰/۰/۰	۵/۰/۰	۳/۵۸	۳/۵۸		۰/۱۱۴
امنیت اقتصادی	امنیت اجتماعی	امنیت رفتاری	امنیت کالبدی	امنیت اقتصادی	۰/۰/۰
۰/۰/۰	۱/۹۲		۱/۹۲		۰/۰/۰

با توجه به نظرات کارشناسان در بحران‌های گردشگری در شهر یزد، امنیت اجتماعی- سیاسی در اولویت اول با وزن ۰/۰/۰، امنیت کالبدی با وزن ۰/۱۹۹ در اولویت دوم، امنیت اقتصادی با وزن ۰/۱۱۴ در اولویت سوم و امنیت رفتاری با وزن ۰/۰/۰ در اولویت آخر از نظر اهمیت بر امر گردشگری قرار می‌گیرد. به این معنا که اولین عامل در جذب گردشگران چه داخلی و چه خارجی، امنیت از بعد اجتماعی- سیاسی هست و بعد جنبه‌های دیگر امنیت خود را نشان می‌دهد.

۳- اولویت‌بندی بزرگ‌ترین تاریخی شهر یزد از نظر بحران

برای بررسی وضعیت بحران در فضاهای گردشگری شهر یزد از آنجاکه عمدۀ فضاهای جاذب گردشگر در محدوده تاریخی یزد قرار گرفته‌اند و بیشترین تراکم گردشگر در این محدوده‌ها دیده می‌شود، در این مقاله سعی گردیده که اولویت‌بندی خاصی در این محدوده صورت گیرد.

۱. اجزای سلسله‌مراتب تقسیمات شهری شامل واحد مسکونی، کوچه، کوی، محله، بزرگ، ناحیه و منطقه است که بزرگ در واقع در بین محدوده چندین محله می‌باشد. از آنجاکه تعداد محلات تاریخی شهر یزد ۷۷ محله می‌باشد با توجه به همگنی بین این محلات در قالب ۹ بزرگ‌ترین تقسیم‌بندی شده است.

شکل شماره ۳- محدوده بافت تاریخی و عمدۀ فضاهای گردشگری شهر یزد

با توجه به مشخص بودن عناصر شاخص در هر بزرگ و از آنجاکه امتیاز هر فضا بر اساس معیارها و همچنین وزن هریک از فضاهای نیز از طریق AHP مشخص شده است (بعد فضایی) و همچنین با در نظر گرفتن وزن ابعاد مختلف امنیت (بعد انسانی)، می‌توان بزرگ‌های تاریخی را که عمدۀ ترین فضاهای گردشگری در آن‌ها قرار گرفته است اولویت‌بندی نمود تا بر مبنای اولویت‌ها در زمینه اقدامات مناسب مدیریت بحران وارد عمل شد. در این راستا برای اولویت‌بندی از مدل پرمونتۀ نرم‌افزار Decision Lab استفاده شده است. مراحل انجام این عملیات عبارت است از:

الف- تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری: اولین مرحله در این عملیات تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری و همچنین مشخص کردن نوع شاخص‌ها از نظر مثبت و منفی بودن آن‌ها می‌باشد. در این ماتریس، شاخص‌ها در ستون و گزینه‌ها در سطرهای ماتریس قرار می‌گیرند. سطر اول ماتریس تصمیم‌گیری به شاخص‌ها، سطر دوم به وزن شاخص‌ها، سطر سوم به نوع شاخص‌ها، سطر چهارم به نوع معیار تعیین‌یافته و سایر سطرهای به گزینه‌ها (بزرگ‌ها) اختصاص دارد.

جدول شماره ۱۵- تشکیل ماتریس اولیه تصمیم جهت اولویت‌بندی بحران خیزی فضاهای گردشگری بزرگ‌های شهر یزد

گزینه‌ها	شاخص‌ها					
	امنیت کالبدی	امنیت اجتماعی- سیاسی	امنیت اقتصادی	امنیت رفتاری	وزن وضعیت بحرانی فضاهای	امنیت رفاقتی
وزن شاخص	۰/۱۷۳	۰/۲۳۲	۰/۰۹۵	۰/۰۸۱	۰/۲۱۹	
حالت شاخص	حافت	حافت	حافت	حافت	حافت	حافت
نوع تابع	۷	۷	۷	۷	۷	۷
بزرگ فهادان	۴۵	۵۰	۵۵	۴۵	۴۰/۲۲	
بزرگ گودال مصلی	۵۰	۵۰	۶۰	۵۰	۴۷/۶	
بزرگ شیخزاد	۴۰	۵۰	۶۵	۴۰	۴۹/۲	
بزرگ گبید سبز	۴۰	۴۵	۶۰	۳۵	۳۸/۵	
بزرگ شش بادگیری	۴۵	۵۰	۵۵	۴۵	۴۵	
بزرگ دولت آباد	۵۵	۵۰	۵۵	۶۰	۴۳/۳	

۴۱/۶	۵۰	۶۰	۴۵	۴۰	برزن گازرگاه
۴۰	۵۵	۵۵	۵۰	۵۵	برزن پشت باغ
۴۵	۵۰	۶۰	۴۵	۵۵	برزن زرتشتی‌ها

ب- محاسبه میزان تفاوت هر گزینه با سایر گزینه‌ها: در این مرحله میزان تفاوت هر یک از گزینه‌ها، در هریک از شاخص‌ها، به صورت دو به دو نسبت به یکدیگر سنجیده می‌شود و سپس بر اساس روابط خاصی میزان برتری هر گزینه نسبت به گزینه‌های دیگر مشخص می‌شود.

ج- محاسبه جریان مثبت و منفی و اولویت جزئی: جریان اولویت‌بندی مثبت نشان می‌دهد که هر گزینه نسبت به سایر گزینه‌ها به چه میزان اولویت دارد. جریان اولویت‌بندی منفی نیز نشان می‌دهد که دیگر گزینه‌ها به چه اندازه نسبت به یک گزینه خاص برتری دارند.

جدول شماره ۱۶- جریان اولویت‌بندی جزئی برزن‌های مورد مطالعه

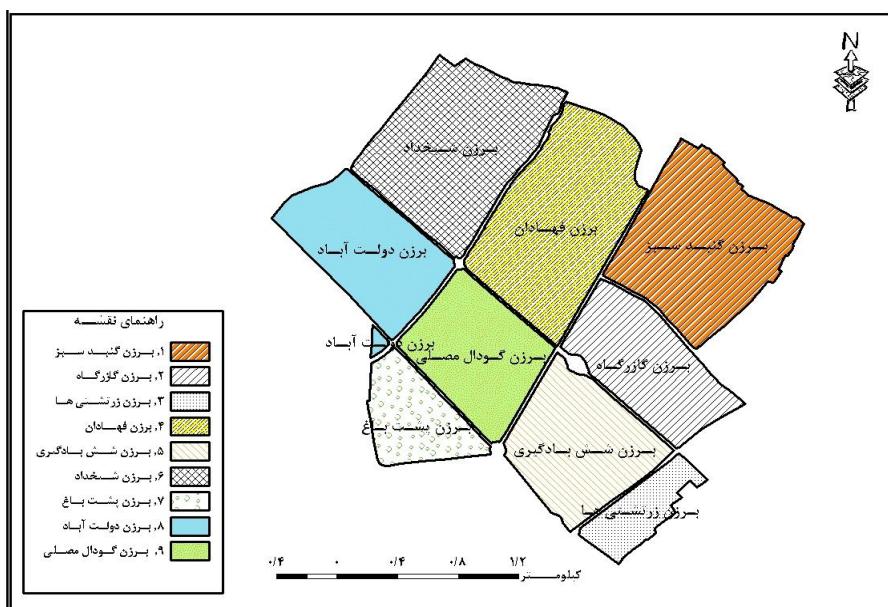
نام برزن	Φ^+	Φ^-
برزن فهادان	۰/۲۹۴	۰/۳۰۳
برزن گودال‌مصلی	۰/۵۰۵	۰/۱۲۱
برزن شیخ داد	۰/۴۱۳	۰/۲۲۷
برزن گبید سبز	۰/۰۵۴	۰/۷۲۸
برزن شش	۰/۳۴۹	۰/۲۵۱
بادگیری		
برزن دولت‌آباد	۰/۴۷۷	۰/۱۱۹
برزن گازرگاه	۰/۱۳۵	۰/۶۲۰
برزن پشت باغ	۰/۴۲۲	۰/۱۶۲
برزن زرتشتی‌ها	۰/۳۱۵	۰/۴۳۲

د- محاسبه جریان خالص و اولویت‌بندی نهایی: به منظور اولویت‌بندی نهایی برزن‌های مورد مطالعه، باید جریان خالص اولویت‌بندی را بر اساس تفاضل اولویت‌های مثبت و منفی محاسبه کرد که این جریان نشان‌دهنده میزان قدرت هر گزینه نسبت به سایر گزینه‌ها می‌باشد. هرچه میزان این جریان خالص بالاتر باشد، نشان‌دهنده وضعیت مناسب‌تر آن گزینه از نظر شاخص‌های امنیت و وضعیت فضاهای می‌باشد. جدول ۱۷ نتایج حاصل از محاسبه جریان خالص اولویت‌بندی برزن‌های مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱۷- اولویت‌بندی نهایی گزینه‌های مورد مطالعه

نام برزن	Φ	اولویت‌بندی نهایی
برزن فهادان	-۰/۰۰۹	۶
برزن گودال‌مصلی	۰/۳۸۴	۱
برزن شیخ داد	۰/۱۸۵	۴
برزن گبید سبز	-۰/۶۷۴	۹
برزن شش بادگیری	۰/۰۹۷	۵
برزن دولت‌آباد	۰/۳۵۸	۲
برزن گازرگاه	-۰/۴۸۵	۸
برزن پشت باغ	۰/۲۶۰	۳
برزن زرتشتی‌ها	-۰/۱۱۷	۷

اولویت‌بندی خالص، بروز گودال مصلی از نظر امنیت انسانی و فضایی از همه در سطح بالاتری قرار داشته و بروز گند سبز رتبه آخر را به خود اختصاص داده است. بر این مبنای عمدۀ رویکردهای مدیریت بحران باید بر روی فضاهای گردشگری بروز گند سبز، گازرگاه، زرتشتی‌ها و فهادان متوجه باشد. این در حالی است که این بروز گند ها از محدوده‌های دارای فضاهای گردشگری زیاد و همچنین تراکم گردشگر در فضول خاص می‌باشند.

شکل شماره ۴- اولویت‌بندی بروز گند سبز از نظر برنامه‌ریزی برای مقابله با بحران

نتیجه‌گیری

شهرهای تاریخی از دو جهت یکی به عنوان خاستگاه عمدۀ و اصلی جریان‌های گردشگری و از طرف دیگر به دلیل داشتن انواع جاذبه‌ها به عنوان یکی از سرمایه‌های کنونی در جهت رونق اقتصادی محسوب می‌شوند. از آنجاکه عمدۀ فضاهای جاذب گردشگر در شهرهای تاریخی در محلات قدیمی این شهرها دیده می‌شود و گردشگران نیز بیشتر مایل به دیدار از چنین فضاهایی هستند، توجه به بررسی آسیب‌پذیری این فضاهای و تأمین امنیت گردشگران در چنین مکان‌هایی ضروری به نظر می‌رسد.

با توجه به ارائه مبحث بحران گردشگری در مطالعات جدید و از آنجاکه بحران گردشگری به هرگونه آسیب به مقصد گردشگری چه از نظر کالبدی و چه از نظر امنیت انسانی مربوط می‌شود، پژوهش‌های محدودی در این زمینه، انجام شده است. البته پژوهش‌های داخلی انجام شده بیشتر بر محور امنیت تأکید داشته است؛ چنان‌که صیدایی و هدایتی مقدم معتقد‌ند که موفقیت و رشد پایدار گردشگری، درگرو تأمین امنیت گردشگران در مقاصد گردشگری است و هرگونه بروز ناامنی، می‌تواند زیان‌های جبران‌ناپذیری به این صنعت وارد می‌سازد. تقوایی و جوزی معتقد‌ند که وقوع هرگونه بحران به‌ویژه بحران‌های انسانی در کلان‌شهرها می‌تواند باعث آسیب‌رسانی به کاربری‌های شهری و ایجاد ناامنی در شهرها شود و به این نتیجه رسیده‌اند که متعادل‌سازی و توزیع فضایی کاربری‌ها می‌تواند در کاهش آسیب‌پذیری آن‌ها مؤثر باشد. مؤیدفر و تقوایی ضمن شناخت و تبیین انواع بحران‌های مرتبط با صنعت گردشگری، امنیت، رضایتمندی و ساماندهی فضایی در فضاهای گردشگری شهر یزد را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسیده‌اند که رابطه معنی‌داری بین ابعاد مدیریت بحران با ساماندهی فضایی و ارتقاء امنیت وجود دارد. عمدۀ پژوهش‌های خارجی در این زمینه نیز

به صورت نظری و بر پایه مدل‌های ذهنی، بحث بحران گردشگری را بررسی نموده و از بین بحران‌ها نیز بیشتر بر بحران‌های سیاسی بخصوص تروریسم تمرکز دارد. اما همان‌گونه که مشاهده می‌شود، پژوهش جامعی در زمینه اولویت‌بندی فضاهای گردشگری بر اساس میزان آسیب‌پذیری آن‌ها در مقابل بحران صورت نگرفته یا حداقل راهکارهایی به منظور مقابله با این مقوله در جهت رونق گردشگری ارائه نشده است. در این پژوهش سعی شده که ابتدا گونه‌شناسی خاصی برای فضاهای گردشگری ارائه شده و سپس با استفاده از مدل Expert Choice و نرم‌افزار AHP معیارهای مؤثر در بحران‌خیزی اولویت‌بندی شده و در ادامه آسیب‌پذیری گونه‌های مختلف فضایی نسبت به بحران مشخص گردد. نتایج در پاسخ به سوالات تحقیق، حاکی از آن است که از بین معیارها، معیار مکان‌یابی نقش اول را در جهت مقابله با بحران دارد و از بین فضاهای، عناصر خدماتی فضاهای گردشگری مانند پارک‌ها و فضاهای سبز در رتبه اول، موزه‌ها و کتابخانه‌ها رتبه دوم و فضاهای مذهبی اعم از مساجد، حسینیه‌ها، تکایا، آتشکده و ... رتبه سوم را از نظر وضعیت مناسب در مقابل بحران‌ها کسب نموده‌اند. از طرف دیگر با توجه به اهمیت ارتباط بین بحران و امنیت گردشگران، ابعاد مختلف امنیتی مورد اولویت‌بندی قرار گرفته که با توجه به نظرات کارشناسان، امنیت اجتماعی - سیاسی در اولویت اول و امنیت کالبدی، امنیت اقتصادی و امنیت رفتاری در اولویت‌های بعدی قرار دارند. بر همین مبنای برزن‌های تاریخی یزد از نظر بحران‌خیزی فضاهای با استفاده از مدل پرومنه و نرم‌افزار Decision Lab مورد بررسی قرار گرفته که بر اساس نتایج، برزن گودال مصلی از نظر امنیت انسانی و فضایی نسبت به بقیه برزن‌ها در سطح بالاتری قرار داشته و برزن گنبد سبز رتبه آخر را به خود اختصاص داده است. بر این مبنای عمدۀ راهکارهای پیشنهادی باید بر روی فضاهای گردشگری برزن‌هایی متمرکز شود که رتبه پایین‌تری را به دست آورده‌اند. راهکارهای پیشنهادی عبارت‌اند از:

۱- ساماندهی و تجهیز محورهای گردشگری در محدوده بافت قدیم در جهت ارتقاء امنیت کالبدی به صورت ایجاد سیستم روش‌نایی در معابر در شب‌هنگام بخصوص در برزن‌های گازرگاه و گنبد سبز در اولویت زمانی کوتاه‌مدت؛ ایجاد فضاهای سبز در طول مسیر به صورت گلدن‌های تزئینی یا نوار سبز و ... مقاوم‌سازی این‌های تاریخی از طریق دادن تسهیلات به سرمایه‌گذاران محلی؛ تبدیل کاربری فضاهای واجد ارزش معماری به مراکز اقامتی.

۲- ساماندهی فضاهای شاخص گردشگری مانند مجموعه امیرچقماق و ارتقاء جنبه‌های زیبایی‌شناسی این فضاهای گردشگری برزن‌هایی متمرکز شود که رتبه پایین‌تری را به دست آورده‌اند. راهکارهای پیشنهادی عبارت‌اند از:

شامل:

- محوطه‌سازی محدوده‌های جلوی مجموعه‌های شهری تاریخی مانند مجموعه امیرچقماق، مجموعه فهادان، کوشک نو، باغ دولت‌آباد و ...؛

- حذف کاربری‌های ناسازگار در اطراف مجموعه‌های تاریخی مانند قصایی، پوشک و ... به عنوان مثال در اطراف محدوده امیرچقماق؛

- ایجاد هماهنگی در نمای شهر بخصوص در محدوده‌های گردشگری با استفاده از مصالح متناسب با اقلیم و سنتی؛

- استفاده از زمین‌های وقفی و فضاهای خالی موجود در محدوده‌های گردشگری برای مکان‌یابی و استقرار مراکز امدادرسانی و خدمات‌رسانی در جهت استفاده احتمالی در زمان بحران به عنوان مثال در برزن زرتشتی‌ها، در قسمت میانی برزن یا برزن گنبد سبز در محدوده پارک وحشی بافقی و جوی هرهره؛

- افزایش عرض پیاده‌روها و ایجاد دسترسی‌های بهتر از شریان‌های اصلی شهر به فضاهای داخلی بافت تاریخی برای آسایش بیشتر گردشگر و دسترسی‌های بهتر به مراکز امداد و خدمات رسان در زمان بحران؛

- ایجاد عالائم راهنمای گردشگر به تعداد مناسب برای دسترسی بهتر به فضاهای گردشگری از مدخل ورودی شهر برای راحتی و احساس امنیت بیشتر گردشگران؛

- ساماندهی و توسعه خوشای مجموعه‌های پذیرایی و مراکز رفاهی، خدماتی و مراکز اقامتی در درون و پیرامون فضاهای گردشگری و در سطح جامعه مقصد؛
 - بهبود و گسترش زیرساخت‌ها از جهت خدمات‌دهی به گردشگران در حیطه‌های خدمات حمل و نقل عمومی (پارکینگ، پمپ بنزین، تعمیرگاه)، بهداشت و درمان (خانه بهداشت، بیمارستان، داروخانه)، خدمات ارتباطی (مخابرات، پست، اینترنت)، بانکی (خودپردازها)، فرهنگی (کتابخانه، فرهنگسرای، سینما، موزه) و ...؛
 - تجهیز فضاهای گردشگری به انواع امکانات موردنیاز برای گردشگران و همچنین افراد خاص مانند سالمندان و معلولان در کوتاه‌مدت؛
 - زیباسازی محوطه‌های گردشگری با استفاده از تنوع پوشش گیاهی، آب‌نماها، تنوع رنگی و نورپردازی‌های مناسب جهت جذب بیشتر گردشگر و احساس آرامش بیشتر او؛
 - حفظ هویت جاذبه‌های گردشگری بخصوص بناهای تاریخی با استفاده مناسب از آن‌ها و عدم تغییر کاربری آن‌ها به فضاهای خدماتی مانند بازار و رستوران.
- لازم به ذکر است که تمامی راهکارهای مطرح شده زمانی می‌تواند حالت اجرایی به خود بگیرد که همانگی بین مسئولان و سازمان‌های ذی‌ربط بیشتر شده و بودجه تخصصی برای توسعه و مقاومسازی فضاهای گردشگری افزایش یابد. همچنین تشویق و توجه بیشتر به پژوهشگران این امر و تکمیل و بهروزرسانی بانک‌های اطلاعاتی مربوط به جاذبه‌های گردشگری شهر یزد و نقشه‌های جی ای اسی مطلوب، می‌تواند راهگشا و تسريع‌کننده پژوهش‌های آتی در این مقوله باشد.

منابع

- (۱) آرمان شهر، مهندسین مشاور معمار و شهرساز (۱۳۸۷) طرح جامع حفاظت بافت تاریخی یزد، جلد ۸، وزارت مسکن و شهرسازی، سازمان عمران و بهسازی شهری ایران، صص. ۴-۱۰.
- (۲) تقوایی، مسعود و جوزی خمسلویی، علی (۱۳۹۱) ارزیابی مسیرهای هشتگانه راهپیمایی شهر اصفهان با رویکرد برنامه‌ریزی و پدافند غیرعامل شهری، فصلنامه علمی امداد و نجات، تابستان ۱۳۹۱، سال ۴، شماره ۲، صص. ۷۶-۵۳.
- (۳) جاوری، مجید و صابری‌فر، رستم (۱۳۹۱) روش تحقیق در جغرافیا، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- (۴) خسروی نژاد، محبوبه (۱۳۸۷) گردشگری، خانه دوم و اثرات آن بر جوامع روستایی، گاها نامه اطلس، دانشگاه اصفهان، شماره ۹، ص. ۱۲۳.
- (۵) روشندل اریطانی، طاهر؛ پور عزت، علی‌اصغر؛ قلی پور، آرین (۱۳۸۸) تدوین الگوی جامع فرا گرد مدیریت بحران با رویکرد نظم و امنیت، فصلنامه دانش انتظامی، تابستان ۱۳۸۷، سال ۱۰، شماره ۲، صص. ۸۴-۶۰.
- (۶) سرایی، محمدحسین و حسینی، سید مصطفی (۱۳۹۳) کاربرد تکنیک‌های نوین تصمیم‌گیری چندمنظوره در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، چاپ اول، یزد: انتشارات دانشگاه یزد.
- (۷) شماعی، علی و موسی‌وند، جعفر (۱۳۹۰) سطح‌بندی شهرستان‌های استان اصفهان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل AHP و TOPSIS، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، پاییز ۱۳۹۰، سال ۳، شماره ۱۰، صص. ۲۳-۴۰.
- (۸) صیدایی، سید اسکندر و هدایتی مقدم، زهرا (۱۳۸۹) نقش امنیت در توسعه گردشگری، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی، بهار ۱۳۸۹، سال ۴، شماره ۸، صص. ۱۱۰-۹۷.
- (۹) مدنی پور، علی (۱۳۷۹) طراحی فضای شهری، نگرشی به فرآیندی اجتماعی - مکانی، ترجمه فرهاد مرتضایی، چاپ اول، تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.

- (۱۰) موحد، علی (۱۳۸۲) بررسی و تحلیل الگوی فضایی توریسم شهری، مطالعه موردی: شهر اصفهان، پایان نامه دکتری جغرافیا، به راهنمایی دکتر حسین شکویی، دانشگاه تربیت مدرس.
- (۱۱) مؤیدفر، سعیده (۱۳۹۳) تحلیل فضاهای گردشگری شهر یزد با رویکرد مدیریت بحران، پایان نامه دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، به راهنمایی دکتر مسعود تقوایی، دانشکده علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه اصفهان.
- (۱۲) مؤیدفر، سعیده و تقوایی، مسعود (۱۳۹۴) بررسی رابطه مدیریت بحران و سازمان دهی فضایی و امنیت در گردشگری (مطالعه موردی: شهر یزد)، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، تابستان ۱۳۹۴، سال ۴، شماره ۱۳، صص. ۱۴۰-۱۴۶.
- 13) Booth, Simon. (1993) Crisis management strategy, Competition and Change in modern enterprises, London: Routledge Press.
- 14) Faulkner, Bill. & Russell, Roslyn. (2001) Turbulence, chaos and complexity in tourism systems: A research direction for the new millennium. In B. Faulkner, G.Moscardo & E. Laws (Eds.), Tourism in the 21st Century: Lessons from Experience (pp. 328-349).London: Continuum.
- 15) Geary, W. Sikich. (2001) All hazard crisis management Planning, Logical management systems, Vol.2, No.1, pp.76.
- 16) Hall, C. Michael. (2002) Travel safety, terrorism and the media: The significance of the issue-attention cycle. Current Issues in Tourism, Vol.5, No.5, pp.458-466.
- 17) Law, Ch. (1996) Urban Tourism Attraction Visitors to Large Cities, London: Mansell.
- 18) Liu, Anyu & Pratt, Stephen. (2017) Tourism's vulnerability and resilience to terrorism, Tourism Management, No.60, pp.404-417.
- 19) Pforr, Christof. & Hosie, Peter.J. (2007) Crisis management in tourism: Preparing for recovery. Journal of Travel & Tourism Marketing, Vol.23, No.(2/4), pp.249-264.
- 20) Ren, C.H. (2000) Understanding and managing the dynamics of linked crisis events. Disaster Prevention and Management, Vol.9, No.1, pp.12-17.
- 21) Saaty, Thomas. (1980) The Analytic Hierarchy Process, New York, NY: Mc Graw-Hill.
- 22) Santana, G. (2008) Crisis management and tourism.Beyond the rhetoric. In C. M. Hall, D.J. Timothy & D.T. Duval (Eds.) Safety and Security in ourism. Relationships, Management and Marketing (pp.299-322). New York: Haworth Press.
- 23) Sausmarez, Nicolette de. (2009) Crisis Management, Tourism and Sustainability: The Role of Indicators, Journal of Sustainable Tourism, Vol.15, No.6, pp.700-714.
- 24) Sonnenberg, C. & Wöhler, K. (2004) Was bewirkt Sicherheit bzw. Unsicherheit? Prädiktoren der Reisesicherheit. In W. Freyer & S. CroB (Eds.), Sicherheit in Tourismus: Schutz vor Risiken und Gefahren. Dresden: FIT-Verlag.
- 25) Hui, Su. (2009) Study on Fuzzy Artificial Neural Networks in Tourism Crisis Evaluation, International Joint Conference on Artificial Intelligence, Hainan Island, China.
- 26) Tsai, Chung-Hung & Chen, Cheng-Wu. (2011) The establishment of a rapid natural disaster risk assessment model for the tourism industry, Tourism Management, Vol. 32, No. 5, pp. 158-171.
- 27) UNWTO. (2011) Tourism toward 2030/global overview.

- 28) Zhang, Xiu-hua. & HE Zhi-yong. & XUE, Lu-qi. (2011) Tourism Destination Crisis Management Study, Based on the Crisis Life-cycle, International Conference on Information Systems for Crisis Response and Management, China.